

Selye János levelei egykori komáromi tanárához, Bognár Cecilhez

Kiss László dr.

Az egyébként nem szófukar, kitűnő előadó Selye életrajzi adatokat (is) tartalmazó könyveiben nem nevezi meg felmenőit [1]. Hasonlóan jár el egykori tanáraival szemben is. Miután elismeri, hogy „komáromi tanárim intenzív magyar hazafisága erősen hatott rám” ([2]: 181. o.), nem a leghízelgőbben nyilatkozik a komáromi bencés gimnáziumról:

„... A könyvszagú tudomány, amit a komáromi gimnáziumban belénk töltöttek, nem lelkesített; a tárgyakat üres elméletnek tartottam és – talán furcsán hangzik – valamennyi közt a biológiát utáltam legjobban. A laboratóriumi munka lényegében ismeretlen volt, magát a tanárt sem érdekelte, aki jó jegyre pályázott, annak oldalról oldalra be kellett vágnia a diáknak és tanárnak egyformán semmitmondó szöveget” ([2]: 182. o.).

Persze, lehet, hogy a biológia iránti ellenszenvet csak tanára közömbössége váltotta ki benne. Selye a „tornán” kívül csupán a filozófiát kedvelte. Erről így vall: „Volta-képpen azonban csak azért álltam jól filozófiából, mert filozófiatanárunk – egy valóban kiváló ember, akivel még most is élénk levelezést folytatok – történetesen szerette és ismerte tárgyát” ([2]: 182–183. o.). Sajnos, Selye ismét a „kiváló ember” nevének említése nélkül „vall”. Márpedig személye azért is érdekes lehet, hiszen a levelezés az 1960-as években egy kapitalista országbeli orvos és egy „klerikális”, egy volt bencés (pap) tanár közt folyt. S mivel a Selye magyar kapcsolatait tárgyaló kitűnő tanulmány sem tesz említést e levelezésről [3], megpróbáltam „kinyomozni” a szóban forgó filozófiatanár személyét.

Kiindulva abból, hogy egy gimnáziumi tanárról van szó, aki „iskolai filozófiát” tanított a komáromi Benedek-rendi (bencés) gimnáziumban, aránylag könnyen megtaláltam a keresett személyt a „A felső-magyarországi iskolai filozófia lexikonában”:

„Bognár Cecil (Csepreg, 1883. január 24.–Pannonhalma, 1967. június 28.) Benedek-rendi tanár, pszichológus. Gimnáziumi tanulmányait Kőszegen, Sopronban és Győrött, egyetemi tanulmányait Pannonhalmán és

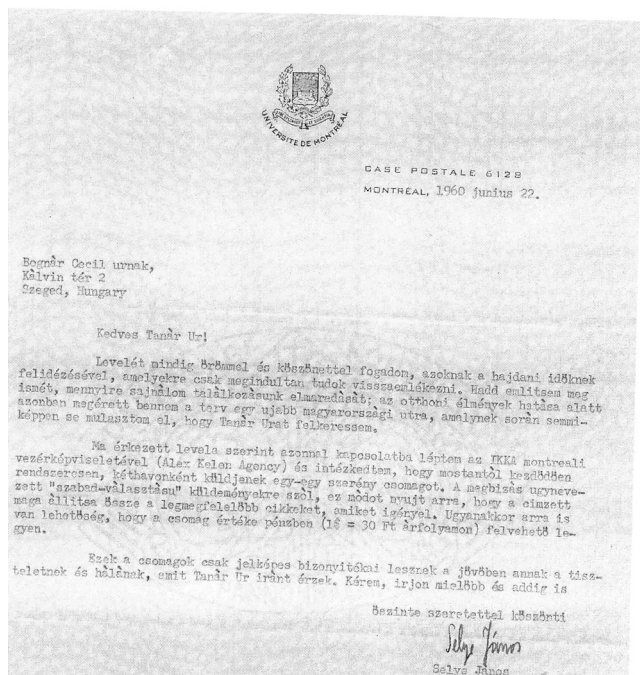
Budapesten végezte. 1938-tól egyetemi tanár: 1907-től 1909-ig, illetve 1912-től 1926-ig a komáromi bencés gimnázium tanára, 1907-től adott elő filozófiai propedeutikát. Főként gyermekpszichológiával foglalkozott. 1940 és 1944 között Debrecenben a bölcsészkar dékánja” [4].

Kicsit elbizonytalanított a Magyar Életrajzi Lexikon szócikke, amely nem említi a komáromi éveket, és azt állítja, hogy Bognár Cecil Pál „1921–30-ban dunántúli bencés gimnáziumokban tanított” [5]. Bognár Cecil Pál hivatása miatt megbízhatóbb forrásnak tekinthető a Magyar Katolikus Lexikon. Ebben említésre kerül a komáromi tanárkodás, ami nem 1921-ben, hanem 1925-ben ért véget. Komárom ugyanis a trianoni döntéssel kettészakadt, a Duna bal partján fekvő, a bencés gimnáziumnak is helyet adó városrész Komárno lett. A csehszlovák hatóság Bognárt mint magyar állampolgárt csak 1925-ben tiltotta el végleg a tanítástól a komáromi gimnáziumban [6]. Elgondolkodtató, hogy amíg az 1986-ban, tehát még a Csehszlovák Szocialista Köztársaság idején kiadott „Szlovák életrajzi szótár”, komáromi évei apropóján, szócikket szentel Bognár Cecilnek – igaz, nem bencésnek, hanem dominikánusnak tüntetve őt fel [7] –, addig újabb változatában, a „Szlovákia életrajzi lexikoná”-ban, 2002-ben, már nem található Bognár-szócikk [8].

A lexikoni szócikkekben feltüntetett elhalálozási hely alapján feltételeztem, hogy az élete utolsó éveit Pannonhalmán töltő Bognár hagyatékát a Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár őrizheti. Selye „élénk” levelezést említő soraitól „eustresszes” állapotba kerülve látogattam el Pannonhalmára 2016. október 14-én, ahol valóban megtalálható a Bognár-hagyaték s benne BK 610/II.B. jelzettel „Selye János levelei Bognár Cecilhez”. Az „élénk” jelző alapján levelek tömegére számítottam. Csalódnom kellett!

A hagyatékban mindössze öt, Selyétől származó, géppel írt rövid levél, illetve egy 1967-es Horus-cikk, valamint a kanadai Magyar Hírlap egyik írásáról készült fénymásolat található.

Az első levelet, „Bognár Cecil úrnak, Kálvin tér 2., Szeged, Hungary” címre küldve Selye Montrealban, 1960. június 22-én írta (1. ábra):

1. ábra | Selye első (ismert) levele Bognárhoz (a Pannonhalmi Bencés Főapátság szíves engedélyével)

„Kedves Tanár Úr!

Levelét mindig örömmel és köszönettel fogadom, azoknak a hajdani időknél felidézésével, amelyekre csak megindultan tudok visszaemlékezni. Hadd említsem meg ismét, mennyire sajnálom találkozásunk elmaradását; az otthoni élmények hatása alatt azonban megérett bennem a terv egy újabb magyarországi útra, amelynek során semmiképpen se mulasztom el, hogy Tanár urat felkeressem.

Ma érkezett levele szerint azonnal kapcsolatba léptem az IKKA montreali vezérképvisletével (Alex Kelen Agency) és intézkedtem, hogy mostantól kezdődően rendszeresen, kéthavonként küldjenek egy-egy szerény csomagot. A megbízás úgynevezett »szabad-választású« küldeményekre szól, ez módot nyújt arra, hogy a címzett maga állítsa össze a legmegfelelőbb cikkeket, amiket igényel. Ugyanakkor arra is van lehetőség, hogy a csomag értéke pénzben (1 \$ = 30 Ft árfolyamon) felvehető legyen.

Ezek a csomagok csak jelképes bizonyítékai lesznek a jövőben annak a tiszteletnek és hálának, amit Tanár Úr iránt érzek. Kérem, írjon mielőbb és addig is őszinte szeretettel köszönti Selye János”

A saját kezűleg aláírt levél elárulja, hogy valószínűleg már korábban is kapcsolatban álltak. A levélben említett elmaradt látogatásról tudnunk kell, hogy ez volt Selye

első, háború utáni útja Magyarországra. Selye 1960. május 20-án tartott előadást a Magyar Tudományos Akadémia 300-as termében. Lett volna egy meghívása Szegedre is, „azonban ezt akkor az Akadémia elutasította” [3]. Selye tehát nem utazott el Szegedre és ezért nem találkozott az akkoriban ott lakó Bognárral. Izgalmas kérdés: járhatott-e egykori gimnáziumában, az akkor (újra) csehszlovák Komáromban? Újra, mert az első bécsi döntés értelmében a két városrész egyesült és 1938 és 1945 között magyar fennhatóság alá tartozott. Selye ugyanis 1960 májusában nemcsak Budapesten, hanem Pozsonyban is tartott előadást a Szlovák Orvosok Társaságában. A magnóra rögzített előadás írott változatban és szlovák nyelven bekerült a „Speciális kórélettan” című egyetemi jegyzetbe is, mint „a legelhivatottabbtól” származó tananyag. Az előadásban elhangzott ez a félmondat is: „... most, hogy újra itthon vagyok...” [9].

A következő, a hagyatékban megmaradt levél 1964. február 4-én kelt Montrealban:

„Kedves Tanár Úr!

Utoljára jó fél éve értesített arról, hogy hamarosan lakhelyet változtat és mihelyt ez megtörténik, közli velem új címét. Sajnos, mind ez ideig hiába vártam szíves levelet és ez a hallgatás aggodalommal tölt el. Remélem, nincs komolyabb oka a nem-írásnak.

Sürgős válaszát várom és Tanár úrnak jóegészséget (!) kíván készséges híve Selye János”

A lakhelyváltozás valószínűleg elhúzódott, mert Selye következő, 1965. május 11-én Montrealban keltezett levelét még mindig a szegedi címre küldi:

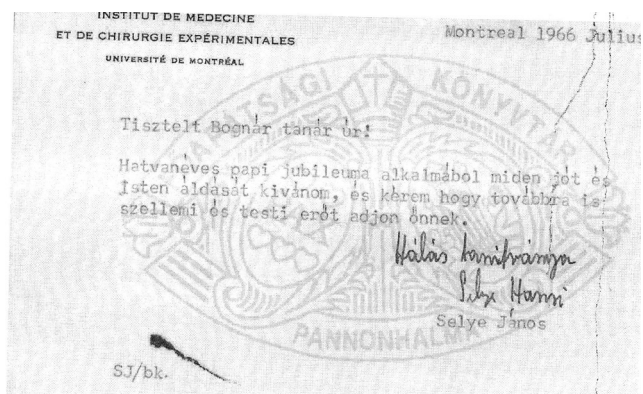
„Kedves Tanár Úr!

Rövid pesti látogatásomról visszatérve nagyon fájlalom, hogy a zsúfolt program nem ajándékozott meg engem egy szegedi látogatással. Nagyon szerettem volna felkeresni Tanár Urat és kár, hogy ez a régóta melengedett kedves terv nem valósulhatott meg. Legközelebbi magyarországi látogatásom alkalmával, melyre talán hamarosan sor kerül, semmiképpen se fogom elmulasztani a szegedi kirándulást és Tanár urat jövetelemlről jóelőre értesíteni fogom.

Sokszor szívélyesen üdvözli Selye János”

Az 1965-ös, második magyarországi látogatása során Selye a Magyar Tudományos Akadémia zsúfolásig megtelt dísztermében tartott nagy sikerű előadást, amelynek végén a közönség állva, lelkesen ünnepelte az előadót. Selye látogatást tett a Magyar Tudományos Akadémia Kísérleti Orvosi Kutatóintézetében is, ahol az igazgató, Stark Ervin kalauzolta a kanadai vendéget [2]. Nem tudjuk, hívták-e őt újra Szegedre, a levél tanúsága szerint azonban nem tett „szegedi kirándulást”.

A hagyaték utolsó levele 1966. július 18-án kelt Selye montreali intézetének fejlécét viselő lapon (2. ábra):

2. ábra | Selye utolsó (ismert) levele Bognárhoz (a Pannonhalmi Bencés Főapátság szíves engedélyével)

„Tisztelt Bognár Tanár Úr!
Hatvanéves papi jubileuma alkalmából minden jót és Isten áldását kívánom, és kérem, hogy továbbra is szellemi és testi erőt adjon önnek.
Hálás tanítványa Selye Hansi
Selye János”

A kézzel írt „hálás tanítvány Selye Hansi” arra utal, hogy az osztrák anyától származó Selyét otthon és valószínűleg az iskolában is Hansinak becézték. Selye következő magyarországi látogatására 1968-ban került sor – egykori tanára, Bognár Cecil ekkor már nem élt.

A hagyatékban található Solymoss Béla „Selye János 60 éves” című, az *Orvosi Hetilap* Horus rovatának 3. számában, 1967-ben megjelent írásának különnyomata a következő kézzel írt ajánlással: „Dr. Selye János professzor úrnak tisztelete jeléül küldi Dr. Szombathelyi Károly körzeti orvos és főapátsági orvos Pannonhalmát”. Valószínűleg ő lehetett Bognár Cecil orvosa is.

A hagyatékban található egy fénymásolat is. Ez a Torontóban/Montrealban megjelenő független hetilap, a Magyar Hírlap/Hungarian Herald „Selye professzor” című írását tartalmazza. Az írás abból az alkalomból jelent meg 1967-ben, hogy Selye elnyerte az Amerikai Magyar Tanulmányi Alapítvány díját, a „George Washington Award”-ot. A díjat Selye magyar nyelven is megköszönte – e beszédet közli a lap. Ebből idézünk:

„... Ha én e ma kapott kitüntetéssel kezemben visszanezek, a múltból egy komáromi fiú néz felém, orvos-örnagyi egyenruhájában az apám, a Bencés-gimnázium vaskapujából pedig Bognár Cecil tanár úr integet utá-

nam, elindulóban külföldi egyetemek felé. Azért köszönöm meg magyarul a kitüntetést, hogy ők is megértették...” [10].

Bognár Cecil 1967. június 28-án hunyt el. Így valószínű, hogy olvashatta egykori hálás tanítványa, Selye Hansi Amerikában, áprilisban elhangzott köszönőbeszédének személyére vonatkozó sorait.

Ezen, Selye születésének 110. évfordulója alkalmából megjelentett kis írás, a tisztelegés mellett arra hívja fel a figyelmet, hogy Selye János magyar kapcsolatait illetően még sok a kutatnivaló.

Irodalom

- [1] Kiss, L.: A fourth-generation doctor – Hans Selye and his origins from Felvidék (today Slovakia). [A „negyedízigleni” orvos – Selye János felvidéki gyökerei]. *Orv. Hetil.*, 2016, 157(33), 1331–1333. [Hungarian]
- [2] Selye, J.: From dream to discovery. On being a scientist. [Álomtól a felfedezésig. Egy tudós vallomásai.] Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967. [Hungarian]
- [3] Szabó, K.: A peculiar man – about Hans Selye in the mirror of his Hungarian connections. [Egy „furcsa” ember – Selye Jánosról magyar kapcsolatainak tükrében.] *Orv. Hetil.*, 2015, 156(35), 1436–1440. [Hungarian]
- [4] Mészáros, A.: Encyclopaedia of school philosophy in Upper Hungary. [A felső-magyarországi iskolai filozófia lexikona.] Kalligram, 2003, 62. [Hungarian]
- [5] Kenyeres, Á. (Ed.-in-Chief): Hungarian Biographical Encyclopaedia. Vol. III, A–Z. [Magyar Életrajzi Lexikon. Harmadik, kiegészítő kötet, A–Z.] Akadémiai Kiadó, Budapest, 1985, 87–88. [Hungarian]
- [6] Diós, I. (Ed.-in-Chief): Hungarian Catholic Encyclopaedia. Vol. I, A–Bor. [Magyar Katolikus Lexikon. I. kötet, A–Bor.] Szent István Társulat, Budapest, 1993, 887–888. [Hungarian]
- [7] Slovak Biographical Dictionary. [Slovenský biografický slovník]. Vol. I, A–D. Matica slovenská, Martin, 1986, 278–279. [Slovak]
- [8] Biographical encyclopaedia of Slovakia. Vol. I, A–B. [Biografický lexikón Slovenska I, A–B.] Slovenská národná knižnica, Národný biografický ústav, Martin, 2002. [Slovak]
- [9] Selye, H.: Psychic stress as a cause of diseases, adaptation syndrome. [Psychický stress ako príčina chorôb, adaptačný syndróm.] In: Nikš, M. (a kol.): Špeciálna patologická fyziológia I. Univerzita Komenského, Bratislava, 1973, 103–110. [Slovak]
- [10] sz. n.: Professor Selye. [Selye professzor.] *Magyar Hírlap/Hungarian Herald*, IX. évf., 17. sz., 1967. ápr. 29. [Hungarian]

(Kiss László dr.,
SK-93 008 *Csilizradvány* 284., Szlovákia
e-mail: kiss.agi@panelnet.sk)